

УДК 911.3.

Руднєва М.Г.

ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНИЙ КЛАСТЕР БОРДО – СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

В статті розглянуто суспільно-географічні особливості виноградарсько-виноробного кластеру Бордо, зокрема його компонентну та територіальну структуру. Проаналізовано вплив різноманітних факторів на формування та функціонування кластеру Бордо, за схемою «ромбу» Майкла Портера.

В статье рассмотрены общественно-географические особенности виноградарско-винодельческого кластера Бордо, в частности его компонентная и территориальная структура. Проанализировано влияние разнообразных факторов на формирование и функционирование кластера Бордо, согласно схеме «ромба» Майкла Портера.

The article describes the socio- geographical features of Bordeaux wine cluster, in particular its component and territorial structure. Analyzed the influence of various factors

on the formation and functioning of Bordeaux cluster, according to the scheme of "diamond" by Michael Porter.

Вступ. Постановка проблеми. На сьогодні, існування кластерів, зокрема й у виноградарстві та виноробстві є достатньо вивченим та обґрунтованим фактом. Проте, досі не існує єдиної схеми дослідження та комплексної суспільно-географічної характеристики кластерів. Беручи до уваги, що територіальні межі кластерних утворень різного рівня, зазвичай не співпадають з адміністративними кордонами регіонів або межами економічних районів, проблема їх вивчення потребує подальшої розробки.

Актуальність дослідження полягає в необхідності вивчення кластерів, як важливих елементів сучасної світогосподарської системи та повноправних учасників міжнародних відносин, інколи на рівні з країнами чи їх окремими регіонами. Зокрема, в дослідженні детально розкрито саме суспільно-географічні аспекти функціонування кластеру Бордо та факторів його формування і функціонування за схемою «ромба» Майкла Портера.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження кластеру Бордо проводилися переважно в Університеті Бордо, зокрема Песме Жаком-Олівером (Pesme Jacques-Olivier), Беліс-Бергужнен Марі-Клауді (Belis-Bergouignan Marie-Claude), Кораді Наталі (Corade Nathalie), та в порівняльних дослідженнях авторів з інших країн. Більшість із зазначених публікацій є економічними та не акцентують увагу на суспільно-географічних особливостях кластеру.

Постановка завдань та мети дослідження. Мета дослідження – окреслити функціональну структуру виноградарсько-виноробного кластеру Бордо з точки зору суспільної географії, зокрема її територіальну та компонентну (галузеву) складові. А також виявити групи факторів, що впливають на розвиток та функціонування кластеру.

Виклад основного матеріалу. Виноградарсько-виноробний кластер Бордо – розвинений регіональний і галузевий кластер на південному заході Франції, що територіально знаходиться в межах однойменного регіону, проте не співпадає з його адміністративними межами. Кластер відкритий для співробітництва та зі стабільною динамікою зайнятості.

Географічне положення кластеру досить сприятливе. Як уже зазначалося, він розташований на південному заході Франції, на узбережжі Атлантичного океану, в долині Жиронди (естуарій Гаронни). Кластер Бордо розміщений в межах ізолій сум активних температур 2200°- 4000° та ізолій коефіцієнтів зволоження від 0, 55 (Рис.1.), що є оптимальним співвідношенням агрокліматичних показників для виноградарства, а отже й для первинного виноробства [3]. Проте, погода в регіоні дуже нестійка, літо може бути сухим та сонячним, або холодним та дощовим. Тому при виборі продукції Бордо надзвичайно велике значення має вінтаж [2, С.22]. На сьогодні, у регіоні Бордо налічується 15 тисяч продуктивних виноградників, загальною площею 120 200 га та близько 9500 виноробних підприємств первинного та вторинного виноробства [5].

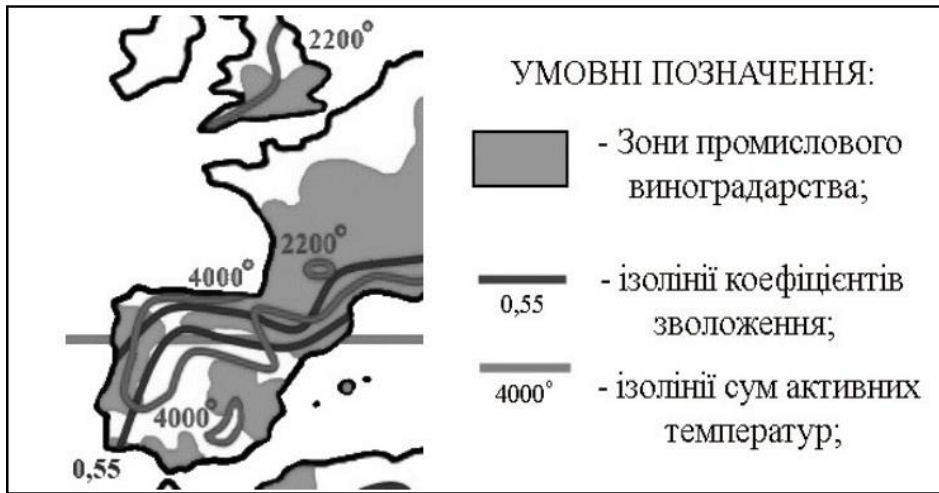

Рис.1. Основні агрокліматичні показники для регіону Бордо [3]

При відносно стабільних площах виноградних насаджень, що загалом посідають друге місце у світі, після регіону Лангедок - Русільйон, з 1980-х років, спостерігається тенденція до скорочення кількості підприємств у галузі. Перш за все це пов'язано з укрупненням господарств. Якщо у 1987р. кількість підприємств сягала 20 000, з середньою площею 6 га, то в 2012 – 9500 фірм з середньою площею господарства 13 га [4,6].

Внаслідок цього зросла і кількість кооперативів та негоціантів – до 43 та 400 відповідно [4]. Чисельність постійно зайнятих у виноградарстві та виноробстві, включаючи безпосередніх власників, приватних підприємців та найманих робітників – 60 000 чол. [2, С.24]. Територіальна структура кластеру достатньо проста. До кластеру, можна віднести 57 апелласьйонів, що втягнуті в єдину логістичну систему та пов'язані між собою системою суспільно-географічних зв'язків. Назви виноградників і виробників ідентичні і взаємозамінні, тому схему територіальної структури можна відтворити навіть на рівні комун. Адміністративно кластер розташований на території Аквітанії, проте є самостійним історичним та історико-культурним регіоном і безпосередньо регіоном виноробним. Проте, географічно концентрація взаємопов'язаних підприємств не чітко співпадає з окресленими межами регіону. Саме тому, кластер можна класифікувати і як галузевий, і як регіональний.

Компонентна структура кластеру, при детальному розгляді, являє собою достатньо складну схему (Рис.2.). Отже, в кластері наявні всі необхідні компоненти, включаючи підприємства галузі спеціалізації та допоміжні виробництва, торгівельні, фінансові, управлінські та консалтингові компанії, науково-дослідні та освітні установи різних рівнів, ряд урядових та громадських організацій, що прямо чи опосередковано втягнуті у систему взаємозв'язків у кластері.

Фактори формування кластеру розглянемо за схемою «Ромбу» («Діаманту») Портера [1, С.221].

Серед загальних факторів, що є визначальними для всього регіону Борду, еперш за все природні, зокрема сприятливі агрокліматичні умови та

грунтовий покрив. Також, не менш важливим є історичний фактор: культура виноградарства, зокрема вирощування технічних сортів для виноробства, на території сучасного кластеру Бордо, бере свій початок ще з часів Римської імперії. Кластер добре забезпечений робочою силою.

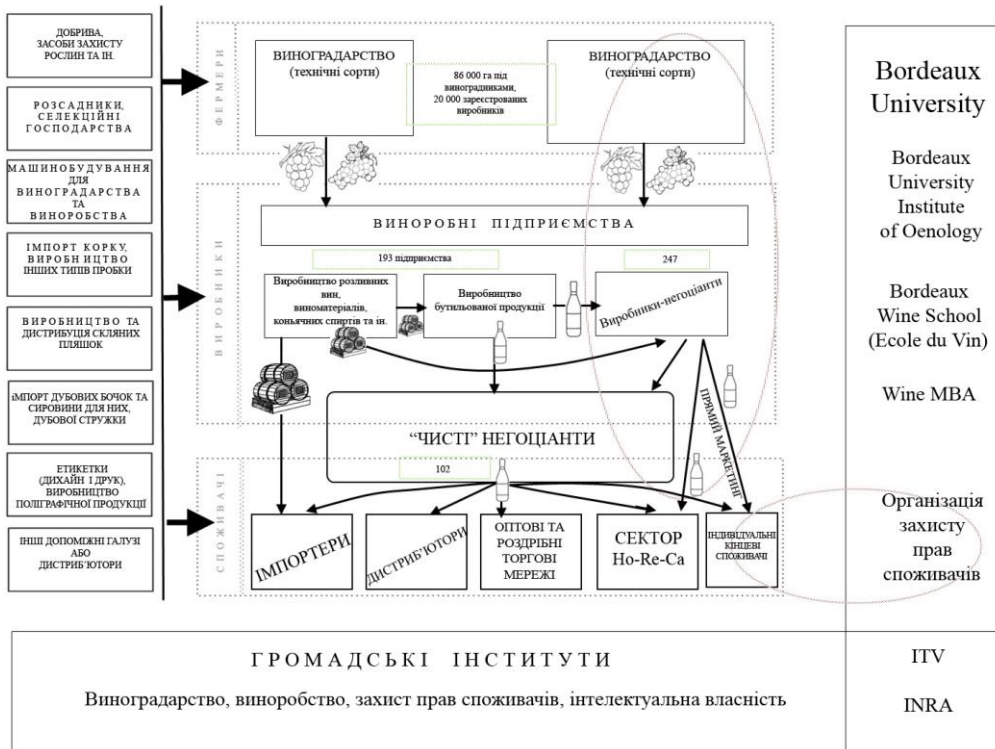

Рис.2. Схема компонентної (галузевої) структури виноградарсько-виноробного кластеру Бордо (розроблено автором)

Постійно зайняті в галузі – переважно висококваліфіковані кадри. Навіть робітники та власники невеликих фірм, що не мають спеціальної освіти – в основному місцеві мешканці, для яких виноградарство та виноробство – традиційне заняття. Сезонні роботи, такі як обрізка виноградників та збір урожаю, на відміну від більшості регіонів Франції та Західної Європи загалом, проходять без участі сезонних мігрантів. При цьому собівартість робочої сили залишається високою, що надалі обумовлює і ціни на кінцеву продукцію. Важливим фактором є розвиток спеціалізованих освітніх та наукових установ, що є визначальною складовою власне кластеру. Серед провідних освітніх та наукових закладів: Інститут Енології Університету Бордо, Бордоська винна школа (Ecole du Vin), Школа винного бізнесу (Wine MBA) та ряд інших [2, С.25-26]. Також, однією з найрозвиненіших у світі є інформаційна інфраструктура кластеру. Інформаційні потоки між підприємствами – складовими кластеру та на рівні виробник – споживач є достатньо інтенсивними. Будь-які зміни в галузі та поточний стан справ висвітлюються в друкованих виданнях, а також через мережу Інтернет.

Різноманітні виставки, фестивалі, конференції та аукціони різних рівнів проводяться кілька разів на місяць [2,3]. Наступним важливим фактором формування та функціонування кластеру є характер місцевого попиту. 67 % продукції кластеру реалізується у Франції і 33 % – експортується [7]. Більшість місцевого попиту забезпечують дешеві та середні за ціною ординарні столові вина із регіонів Кот-де-Костільйон, Кот-де-Бур, Кот-де-Блай і Фронсак [4]. Якщо розглянути просторовий розподіл випуску продукції виноробства у натуральних показниках, то саме в цих апелласьйонах спостерігаємо яскраво виражені піки статистичної поверхні (Рис.3.).

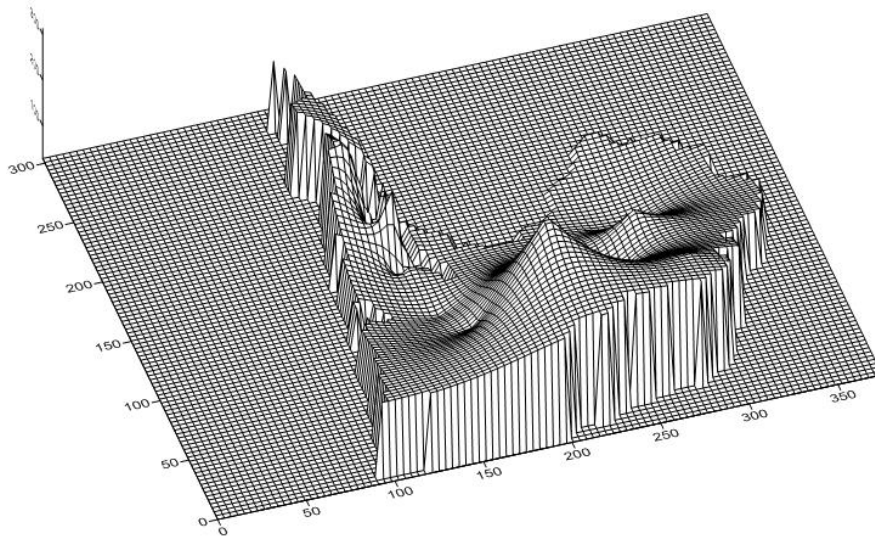

Рис.3. Просторовий розподіл випуску продукції виноробства у натуральних показниках, для регіону Бордо (розроблено автором, за [4,5])

Таким чином, внутрішній попит стимулює розвиток галузі. Проте, основні прибутки кластер отримує від продажу дорогих напоїв, що випускаються в менших об'ємах і тому може бути класифікований, як експортно-орієнтований.

Традиції виноробства та великий асортимент сприяли вимогливості місцевих споживачів. Бордо, на думку автора – один з небагатьох регіонів, де за класичним прикладом Портера, вимогливість місцевого попиту сприяла експансії на світовий ринок та набуття популярності. Червоні вина Бордо загалом та білі регіону Сотерн вважаються у світі еталонними.

Споживання на душу населення є одним з найвищих у світі. Щодо місцевих каналів дистрибуції, спостерігається рівне співвідношення прямого маркетингу та поширення продукції через негоціантів. При цьому для кластеру Бордо на національному та світовому ринку, прямий маркетинг взагалі не характерний і безпосередньо від виробника реалізується не більше 3-5 % продукції [2, С.29]. Серед спеціалізованих сегментів місцевого ринку – виробництво кошерних та біовин. Кошерні

вина не є популярними серед місцевих споживачів, окрім невеликих єврейських громад. Популярність же біовин, продовжує зростати, дещо випереджаючи загальносвітові показники в цій категорії і поступаючись лише Італії.

Нормативно-правові стандарти щодо споживання та захист прав споживачів – на високому рівні, згідно з загальноєвропейськими нормами.

У регіоні наявний весь спектр допоміжних галузей виробничої та невиробничої сфери, що забезпечують функціонування кластеру, окрім коркової промисловості, яка представлена філіалами іспанських та португальських виробників. Це один з небагатьох світових виноробних кластерів, де розвинене спеціалізоване машинобудування для виноробної промисловості.

Кооперативи, що об'єднують виноградарів є основними постачальниками сировини для виноробства. Розвинена хімічна, харчова, деревообробна, поліграфічна та скляна промисловість забезпечують необхідні матеріали, зокрема тару та упаковку для кінцевої продукції. Таким чином, можна, навіть, констатувати наявність логістичної системи.

У сфері послуг наявна низка фірм, що спеціалізується виключно на винному праві, та розглядають інші юридичні питання для виноградарських господарств та виноробних підприємств. Також представлена низка консалтингових, дизайнерських та маркетингово-рекламних фірм вузької спеціалізації.

Визначальною для успішного функціонування кластеру, підтримання та постійного підвищення його конкурентоспроможності залишається група факторів, названа Майклом Портером «Характер стратегії та конкуренції». Серед них розглянемо кооперацію, особливості стратегії місцевих виробників та особливості конкуренції, як всередині кластеру, так і за його межами [1, С.220].

Дуже розвинена кооперація між учасниками кластеру. За рахунок великої кількості підприємств та господарств у найрізноманітніших сферах – партнерів всередині кластеру досить просто знайти та змінити, що стимулює зростання якості товарів та послуг. Проте, найбільш яскраво кооперація проявляється на рівні виноградарських господарств – постачальників первинної сировини.

Стратегія місцевих виробників заснована на тому, що вина Бордо, особливо червоні, вважаються у світі еталонними. Тому, навіть продукція відносно невисокої якості, часто порівняно дорога і позиціонується, як напої, що потребують особливої атмосфери та вишуканості. Така стратегія є особливо вигідною для ведення бізнесу у секторі No-Res, що забезпечує близько половини прибутків кластеру.

Також, більшість виробників та негоціантів наголошують на простоті ідентифікації вин та визначенні їх місця походження. Для регіону Бордо, на відміну від інших європейських виноробних регіонів, назва винограду і виробника є ідентичними і взаємозамінними. Це значно підвищує впізнаваність брендів, а отже і їх популярність.

Конкуренція всередині кластеру дуже висока, особливо серед виробників, що представлені в дешевому та середньому ціновому сегментах. Проте на загальнонаціональному та світовому ринку, вина Бордо, за рахунок дистрибуції через неогоціантів конкурують разом.

Кластер відкритий до іноземних інвестицій. Прямі зарубіжні інвестиції в кластер найчастіше надходять з Китаю та Японії [2, С.24].

В регіональній економіці кластер займає друге місце після аерокосмічного за об'ємом та вартістю експорту

Об'єм кінцевої продукції кластеру та експорту коливається з року в рік. Загальна тенденція – стабілізація об'ємів продукції та зростання вартості експорту. Кластер є найбільшим у світі за об'ємами експорту у натуральних показниках (1,5 % всіх вин світу) та третім (у грошових показниках) після регіонів Коньяк та Шампань [7]. Місцеві фірми мають власні маркетингові представництва за кордоном, зокрема у більшості країн Європи, США, Канаді, Китаї та Японії. 97 % експорту виноробної продукції представлені за кордоном власними торговими марками. Місцеві фірми розробляють і впроваджують нові продукти і технологічні процеси, хоча і не є лідерами в цій галузі. Виноробство скоріше можна охарактеризувати, як традиційне, ніж як інноваційне чи високотехнологічне. Вплив держави та уряду на виноробну галузь регіону, проявляється, перш за все, через надання субсидій для виноградарів та малих виноробних підприємств, в межах загальних програм ЄС, для запобігання кризи перевиробництва [5]. Таке втручання уряду, навряд чи можна назвати позитивним для розвитку кластеру, оскільки воно стримує зростання виробництва, а отже й конкуренцію та інновації в регіоні.

При цьому, кластерні ініціативи загалом, зокрема в сільському господарстві та харчовій промисловості, знаходять широку підтримку держави. На високому рівні також перебуває захист інтелектуальної власності. У виноробній промисловості захищені не лише назви вин, що контролюються за місцем походження та технології, а й дизайн пляшок та етикеток. Серед факторів, які Портер об'єднує в групу «випадкових», для кластеру Бордо, навряд чи можна визначити такі, що впливають власне на функціонування кластеру у довгостроковому періоді. Проте, вони все ж можуть впливати на поточну ситуацію в деяких регіонах, а отже і на кластер в цілому. Наприклад, для регіону Сотерн, де в процесі виноробства використовується грибок благородної плісняви, що з'являється не щороку та не залежить від погоди, саме «випадковість» впливає на об'єм та якість продукції.

Висновки. Виноградарсько-виноробний кластер Бордо – стабільний зрілий експортно-орієнтований кластер, що може бути класифікований, як галузевий та регіональний одночасно. Провідними факторами, що сприяють його розвитку та функціонуванню є природні, зокрема географічне положення та агрокліматичні, особливості місцевого попиту, наявність історичних передумов розвитку галузі та висококваліфіковані трудові ресурси. Кластер вирізняється складною багаторівневою

компонентною структурою, в той час, як структура територіальна достатньо проста. Суспільно-географічна характеристик виноградарсько-виноробного кластеру Бордо є важливою не лише з точки зору розкриття суспільно-географічних аспектів функціонування кластеру, а й спробою часткового окреслення схеми комплексної суспільно-географічної характеристики кластерів загалом.

Використані джерела:

1. Портер М. Конкуренція / Майкл Портер; [пер. с англ. О. Л. Пелявського]. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005 – 608с.
2. Pesme J.O. Strategic operations and concentration in the Bordeaux-Aquitaine region / Pesme J.O., Belis-Bergouignan M.C., Corade N. // *International Journal of Wine Business Research*. – 2010. – Vol. 22. - № 3. – P.22-31.
3. Агроклиматическая карта мира [Электронный ресурс] // Портал Академик . – Режим доступа: http://geography_atlas.academic.ru/1360/Агроклиматическая_карта_мира
4. Bordeaux statistics database [Electronic resource] // *Wine production and sale in figures*. - Access regime: http://www.newbordeaux.com/documents/bordeaux_figures.html
5. EUROSTAT. External Trade. Access database [On-line database]. – Access regime: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=Yearlies_new_agriculture&root=Yearlies_new_agriculture/E/E1/E12/eda16144
6. FAOSTAT. [On-line database]. – Access regime: <http://faostat.fao.org/>
7. UN Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade) [On-line database]. – Access regime: <http://www.comtrade.un.org>. United Nations Commodity Trade Statistics/Database